

І. Німчук

Культ поляглих героїв.

96 10 37/12/21. WWA

Д-р ІВАН НІМЧУК.

Культ поляглих героїв.

Реферат на установчих зборах
„Т-ВА ОХОРОНИ ВОЄННИХ МОГИЛ“
у Львові.

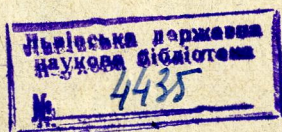
УСС



Львів. Бібліотека
АН. УРСР

ЛЬВІВ, 1927.

Накладом „Т-ва охорони воєнних могил“.





Від всіх, що прагнуть волі у смертельній втомі,
І тих, що йдуть до неї в дні палких напруг,
Поклін і слава вам, герої невідомі,
За те, що в тілі вашім жив безсмертний дух!

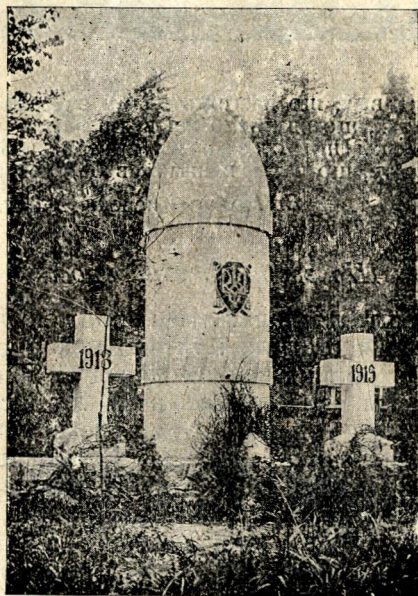
В. Гюґо — перекл. М. Рудницького.

Що зроблено у нас досі.

Нарешті діждались ми, вроджені легалісти, затвердження статутів і установчих зборів „Товариства охорони воєнних могил“ у Львові. Дочекались тої хвилі майже вісім літ після того, як Українська Галицька Армія перейшла Збруч, щоб опісля вернути на Рідну Батьківщину опущеною, здеятованою тифом і іншими недугами, розложеною і розбитою. За тих вісім літ і наші сусіди і всі інші народи на заході, що брали участь у світовій війні, зробили вже чи не все те, що ми шойно тепер, з хвилиєю залегалізування нашого Товариства, будемо починати. Ясно, що за тих вісім літ тисячі-тисячі могил українських поляглих зрівнано з землею, заорано, а навіть там, де були деревляні хрести з написами на дереві чи на блясі, то вітри, бурі, дощі, сніги й інші негоди поломили ті хрести, знищили й позатирали написи так, що нині важко вже буде ті могили відшукати, пізнати й розшифрувати написи. Таким чином на наших таки очах, при нашій німій співучасті, пропадає безслідно наш найдорожчий скарб, наш найбільший моральний капітал, що його ми винесли з великої світової завірюхи і нашої визвольної війни — могили наших героїв.

У нас, на нашій національній території, безмірно мало, по правді майже нема україн-

ських пам'ятників, що підносилиб нашого духа, що малиб педагогічно-виховуючий вплив на наш нарід, зокрема на молодше покоління, що булиб доказом нашої зрілости, нашої культури, нашої вдячності для заслужених у народі. Всюди, де



1. Пам'ятник поляглим у Винниках.
Проектував Лев Лепкий.

оком кинути, стоять на нашій землі пам'ятники сусідів, сліди й докази їх культурної супрематії, їх пієтизму для своїх предків і своїх героїв, як не менше, що правда, й охоти почванитися перед нами ділами тих своїх предків чи героїв, щоб таким робом ще вищою вийшла їх культурна сила. Чужинець, переїхавши нашу територію, ніяк не збагне, що був на землі українській. Бо по чім-же він це має пізнати, як усі пам'ятки у нас належать не нам, а сусідам?

Одиноке місце, де ще с'як-так заховалися у нас тревалі сліди нашого давнього й недавнього

минулого, це церкви і зв'язані з ними цвинтарі. Тільки в церквах або при церквах збереглися у нас тревалі пам'ятники: пропам'ятні таблиці, ювілейні або місійні хрести, пам'ятники на могилах померших, панщизняні хрести, то-що. Але й ці пам'ятники — якіж вони нечисленні, а до того які примітивні, які занедбані! Скільки їх нищиться або пропадає зовсім ще й нині



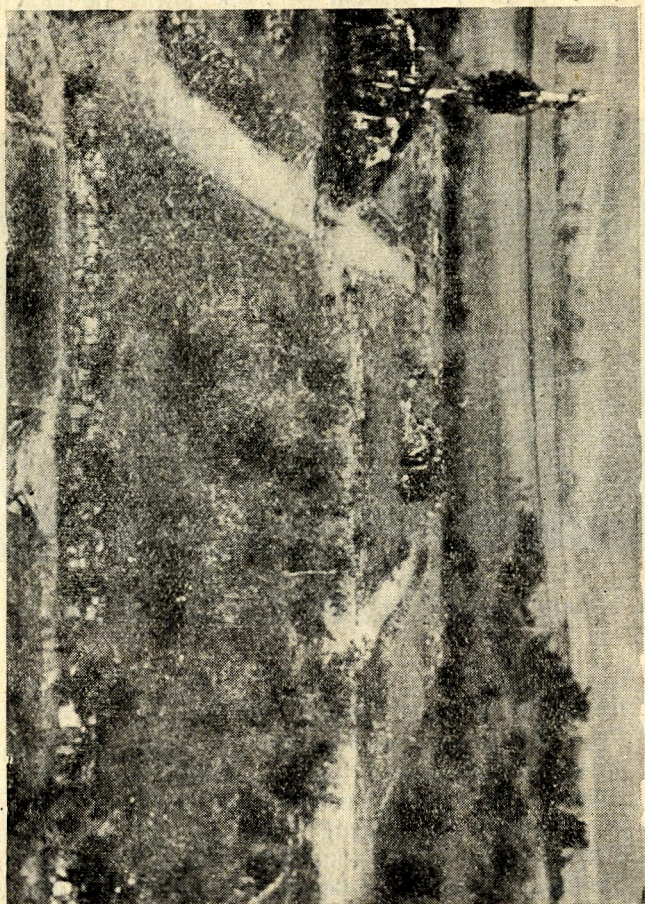
2. Посвячення пам'ятника поляглим у Винниках 1922 р.

наслідком того, що наші люди не знають їх цінні і ваги, не розуміють їх значіння!

Ще менше можна сказати про пам'ятники в честь українських діячів і народніх героїв. Кілька ювілейних таблиць з 1914 р. і кілька незугарних пам'ятників, звичайно у формі хреста, в честь Шевченка, кілька пам'яткових таблиць по церквах у честь Маркіяна Шашкевича і кілька таких-же таблиць по Народніх Домах у честь Івана Франка та може ще декілька пам'яткових дерев — ось і все, на що ми досі спромоглися. Щож до пам'ятників на спомин героїв визвольної війни, то їх також не більше, не зважаючи на добрий приклад сусідів і на постійні пригадки й заклики української преси

в цій справі, не зважаючи й на те, що такі пам'ятки будять і скріпляють, як ніщо інше, національну свідомість, поширюють культ нашої — ніде правди діти — слабої державної традиції,

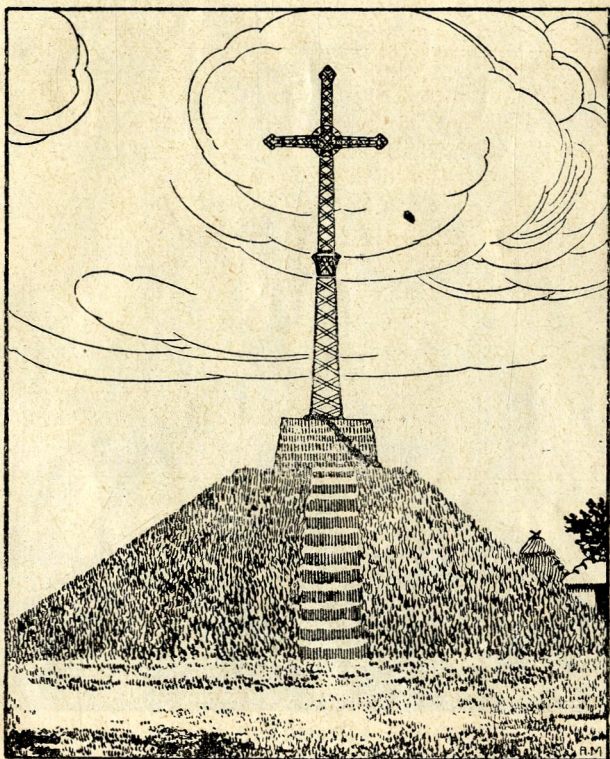
3. Видгляд майданця в Пикунічах.



вчать розуміти, шанувати, любити й дорожити своїм недавнім минулим.

Я старався зібрати дані про українські пам'ятники в честь полеглих і те, що я зібрав і що зараз наведу, хочби тих пам'ятників було

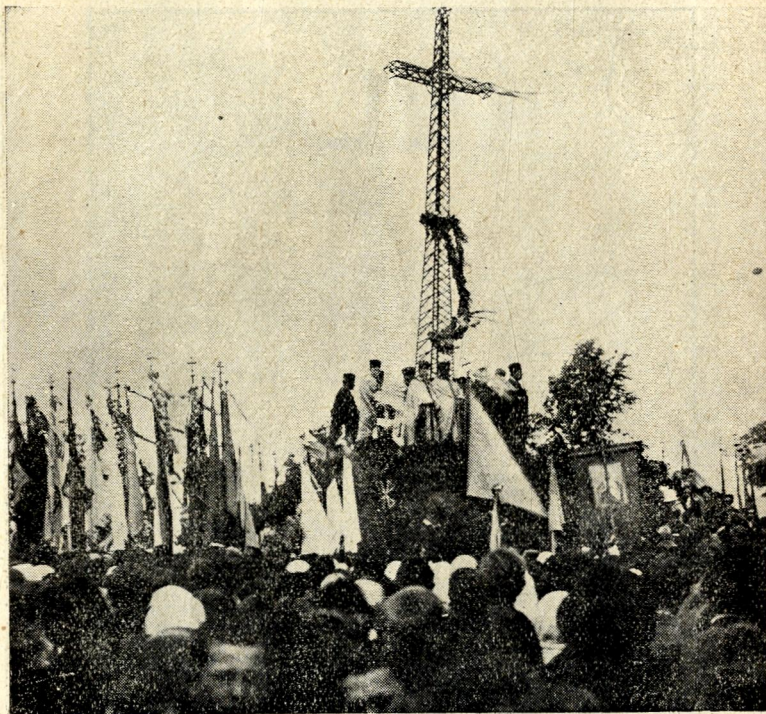
вдвоє, а навіть утрое більше, — повинно палити нас усіх страшним соромом ізза несповненого національного обов'язку, ізза нечуваного в культурному світі занедбання і знехтування таких національних святощів, якими є без сум-



4. Памяткова могила над Збручем, де ночували галичани перед переходом на Велику Україну.

ніву могили борців за волю Рідного Краю. А саме існують у нас українські пам'ятники поляглих у Винниках (на цвинтарі), в Бродках, пов. Львів (біля церкви), в Пикulichах коло Перемишля (на окремій цвинтарі, де спочивають погибші інтерновані-українці), в Божикові, пов.

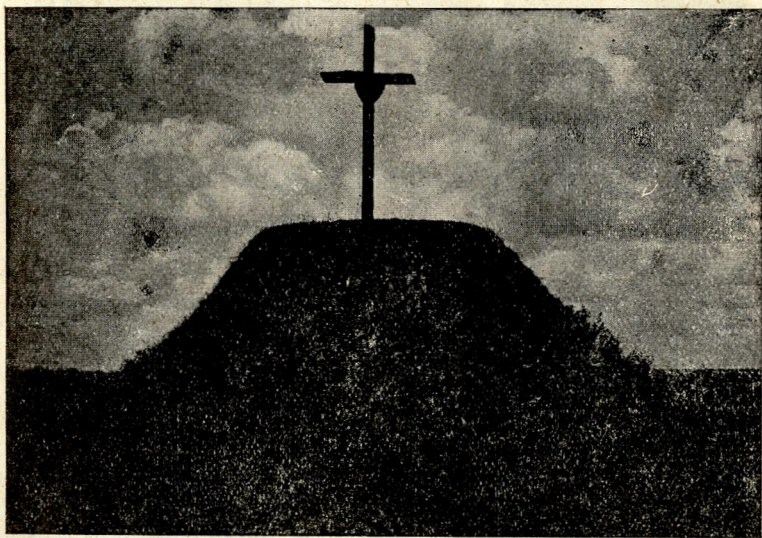
Підгайці (на площі), в Залучу, пов. Борщів (на могилі по середині села з повним списом поляглих з того села), в Чернихові, пов. Тернопіль (на площі коло церкви), в Товстенькім, пов. Гусятин (на площі), в Колиндянах, пов. Чортків (на



5. Відкриття пам'ятника поляглим у Товстенькім.

цвинтарі), в Семиківцях, пов. Підгайці (за селом), в Пісочній, пов. Стрий (на маленькім острові на ставку). Крім того знаємо про плиту з написом на могилі українського стрільця в Ярославі (на цвинтарі) і про пам'яткові таблиці в пам'ять поляглих у церквах в Нагірянці, пов. Бучач і в Чорткові-Вигнанці. Позатим знаємо ще про заходи в справі будови пам'ятника поляглим у Чорнім Острові біля Щирця, що

має вже свою історію, про подібні заходи в Шишківцях, пов. Борщів, у Чижикові, пов. Львів, де ізза цього закрили читальню, в Бережанах, у Гребенцях, пов. Львів і ще в кількох місцевостях (Перегінсько, Грабовець, пов. Тере-



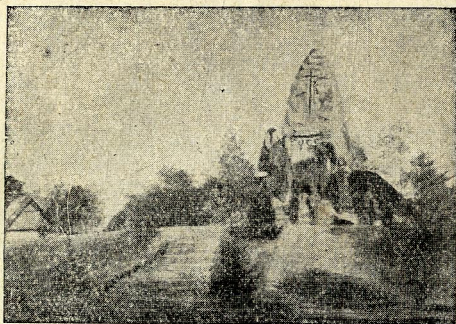
6. Стрілецька могила в Семиківцях.

Висипана стрільцями на побоевині 1916 р., по пляну Льва Лепкого.

бовля, Зашків, пов. Львів, Калуш). Разом вичислили ми тут не цілих двадцятьпять місцевостей, що виконали свій обов'язок, або принайменше намагалися його виконати і тим самим стали приміром для 99,5 процент українських сіл і міст, коли число наших місцевостей під Польшею прийняти тільки на 5.000. Бож хіба нема ні одної нашої місцевости, що не зложила би в памятних роках війни своєї кривавої жертви на вівтарі Батьківщини. Ці дані говорять нам хіба найкраще про велич тої праці, що перед нами, що її ми мусимо виконати, коли взагалі маємо відвагу називатися культурним народом.

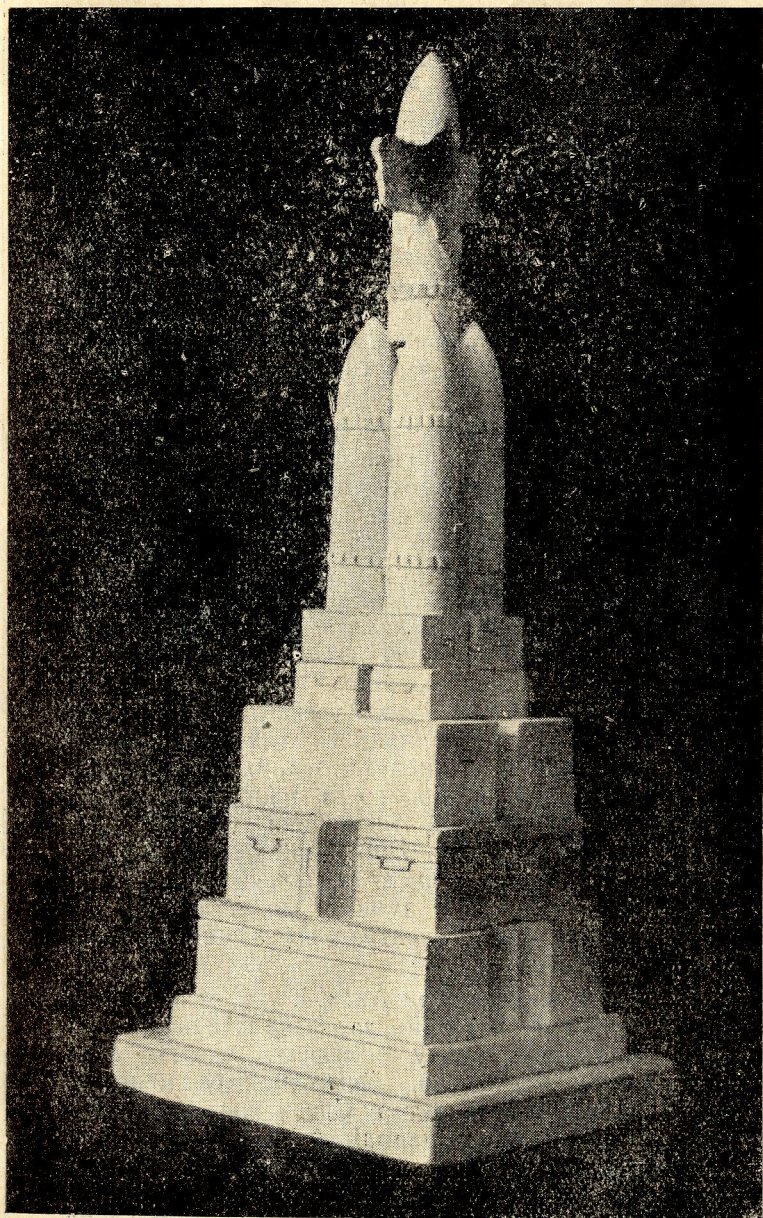
У сусідів і в чужинців.

Про те, як поступають під цим оглядом інші народи, а хочби наші найближчі сусіди, не треба, здається, ширше розводитися. Аджеж бачимо на кожному кроці, як поляки використовують кожну найменшу нагоду, всяку, не раз дуже дрібну, маловажну подію в своїм національній житті, аби тільки утревалити й передати її чи то у формі мраморної таблиці, чи у формі камінної або залізної статуї на спомин



7. Памятник У. С. С. у Пісочній.
Проектував Лев Лепкий.

своїм нащадкам. А вже культом і пієтизмом до могил і діл своїх повстанців, своїх легіоністів і взагалі своїх поляглих — поляки можуть стати добрим приміром не тільки для нас одних. Одинокі може німці завдяки відомій їх солідності і систематиці повели справу упорядкування могил своїх поляглих як у себе на батьківщині, так усюди в світі, де розсіяні могили їх борців, краще від поляків, просто зразково. Алеж німці — стара, культурна нація, що розуміють добре вагу традиції, що знають ціну героїства й посвяти; не диво, що їх товариство охорони воєнних могил має мільйони членів, а маючи потрібні матеріальні засоби, може розтягнути належну опіку й нагляд над могилами своїх погибших земляків дійсно в цілому світі.



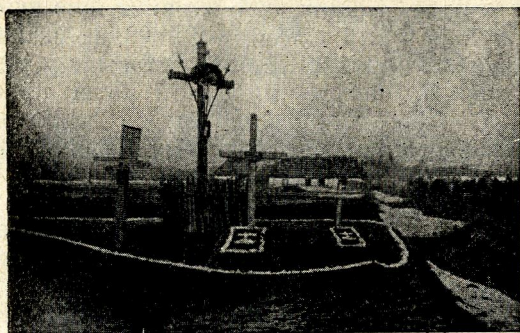
8. Проект пам'ятника полеглим у Березанях.
Проектував робітник Лев Іванківч.

Зрештою подібно роблять і всі інші народи, особливо ж в останніх роках, після закінчення великої війни. Адже нераз чули ми й читали, як гарно впорядкували у себе могили поляглих борців італійці, французи, бельгійці, англійці. І то могили не тільки своїх поляглих, але й могили недавніх ворогів, що спочили на їх території. А вже культ незнаного жовніра в тих державах не має собі нічого рівного! Бо там справді цілий нарід клонить свої голови перед героїзмом своїх погибших у війні синів і набирає біля їх могил нової животворної сили, нового гарту, нової енергії й охоти до творчої праці.

Я мав нагоду бачити в Австрії багато пам'ятників у честь поляглих. В цій малій державі не проходило в перших роках по війні ні одної неділі, ні одного свята, в яких не відсялено бодай кількох пам'ятників на спомин учасників світової війни; не один з тих пам'ятників, навіть на глухій провінції, є твором визначного артиста, тому ці пам'ятники представляють собою нерідко високу мистецьку вартість. А скільки нікому незнаних, укритих талантів мали змогу при цій нагоді виявити себе, дати себе пізнати! Бож більшість тих пам'ятників є твором нефахових, нерутинованих і некваліфікованих людей — просто з народньої гуші... Віденські ілюстровані тижневики (*Wiener Bilder* і *Das interessante Blatt*) приносили ще до недавна в кожному числі по кілька зразків таких пам'ятників, які, думаю, можнаб дуже добре приноровити, евентуально з деякими змінами, й у нас.

Коли ми вже при Австрії, то я позволю собі навести ще один характеристичний приклад пошани й культу поляглих. А саме є на великанському, т. зв. центральному цвинтарі у Відні окремий Цвинтар Слави, на якому поховані жовніри всіх народів б. австро-угорської монархії, разом понад 16.000, що померли переважно від ран по віденських шпиталях. Цей цвинтар удержує зразково громада Відня і на ньому є величавий пам'ятник, твір найбільшого

віденського скульптора Ганака. Позатим є там окремі поля-цвинтарі для поляглих б. ворогів: італійців, французів, англійців, румунів, росіян і сербів. І ось знаменна річ: коли на цвинтарях поляглих італійців, французів, англійців, а віднедавна й румунів красуються гарні пам'ятники і самі ті цвинтарі вдержані в найкращім порядку (очевидно, заходом правительств чи радше представництв дотичних держав), то



9. Стрілецькі гроби в Соколові над Стрипою.

цвинтарі російський і сербський в повному занедбанні, ледви з кількома поломаними деревляними хрестами, на яких написів уже ніхто не відчитає. Чиж це не проречисте мірило культури всіх тих держав і народів?

Значіння пам'ятників поляглим.

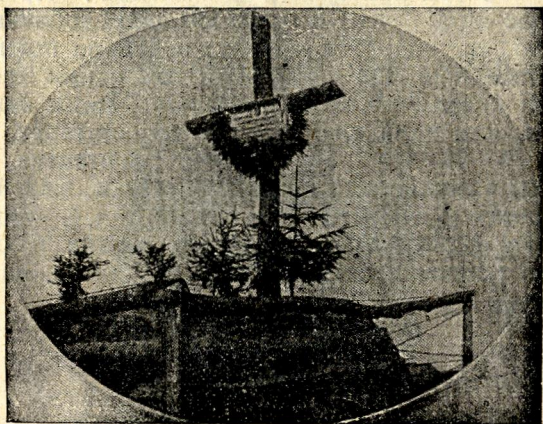
А тепер кілька слів про виховуюче значіння пам'ятників у честь поляглих чи відповідних пам'ятоків таблиць на їх спомин.

Уже вище підчеркнено вагу таких пам'ятників в освідженні й укріпленні національно-державної свідомости. Вони найважливіший, у нас сливе одинокий засіб для плекання давно перерваної і щойно у світовій і визвольній війні

знову наведеної історичної традиції. Вони кожного дня говоритимуть до нас, що діло, яке започаткували і за яке наклали головами наші борці, ще не довершене... Коли на такому пам'ятнику чи пам'ятковій таблиці вириті імена й назвища всіх погибших з даного села чи міста, очевидно, з відповідним пояснюючим текстом — то чи ж до такого пам'ятника не линути постійно думка рідні, друзі і знайомих покійників, словом: думка цілої громади? Тільки подумати, який вплив мало б це на молоде українське покоління, яке вчиться переважно в чужій школі, яке зачинає вже забувати таке ще недавнє минуле, якби так у кожній нашій церкві на селі чи в місті була прибіта таблиця з тревалого матеріялу, з відповідним написом і повним списом усіх поляглих з даної місцевості! А це чейже дуже легко зробити, бо кошти такої таблиці на одну громаду мінімальні. Одна тямуча одиниця в місцевості — і гарна, цінна, хоч і скромна пам'ятка з великих днів нагадуватиме грядучим поколінням про ті часи й ті жертви, яких вони від нас вимагали. Більша, багатша місцевість спроможеться без великого труду й на відповідний пам'ятник, на яким, очевидно, не сміє також бракувати повного спису поляглих. В культурних чужинців має вже такі пам'ятники не тільки кожне майже село, а й різні їх товариства, організації, школи, банки й інші установи утривалили пам'ять своїх погибших членів-героїв коли не пам'ятником, то відповідною таблицею, образом або чимсь подібним. Це ми повинні також наслідувати. Особливо в нинішніх часах, по наших страшних переживаннях і великих невдачах, треба нам більше як колись-будь звертати увагу на поширення й поглиблення культу нашої традиції, на утривання пам'яті й діл наших поляглих, на придбання нових культурних цінностей і вартостей, щоб і свій і сусід і далекий чужинець, бачивши їх, знав, що ми справді культурний нарід, що дорожимо нашими національними святощами, що вміємо пошанувати культ заслужених предків, культ героїв. Бо тільки народи на найнижчому шаблі культури не зберігають пам'яток

минулого, не лишають ніяких слідів своєї діяльності, своєї праці і своїх діл — нащадкам в науку й до наслідування!

На жаль, з того боку ми в своїй масі, хоч як соромно до цього признаватися, недалеко відбігли від якихнебудь диких, первісних племен. Як у них, так і в нас уміють робити парадні похорони заслуженим чи визначним в народі, що тягнуться нерідко цілий день — але



10. Могила хорунжого У. С. С. Северина Яремкевича в Соснові над Стрипою.

діяльністю, творами їх як не цікавилися за життя, так не цікавляться і по їх смерті. Як у них, так і в нас забувають скоро не тільки їх діла, але і їх могилу, хоч безчисленні промовці запевняли в безконечність над їх гробом тисячні маси, що їх заслуг нарід не забуде... Як у них, так і в нас люди мають завжди час, ніколи не спішається, бо для нас ніколи й ніщо не запізно. Якби так ті тисячні маси, що трапляють у нас пів дня або й більше на парадні похорони (замість 1—2 годин, як це водиться у світі), в тому часі працювали і заробіток той віддали були за життя того небіщика на закупно його творів — яка велика булаб користь

для них самих і для нашого культурного діла взагалі! А хто зна, чи й тому діячеві-письменникові не продовжилиб ми були життя, не підбадьорили до дальшої праці для добра нації, розкупивши його твори?!

Або погляньмо на наші церкви в їх нутрі і порівняймо їх чистоту й порядок у них — з порядком у сусідніх костелах. З незначними виїмками порівняння вийде всюди в нашу некористь. А наші цвинтарі по селах і місточках — якіж вони запущені, в якому дикому стані, як важко там приступити до могили! Правда, є в нас люди, які в тому безладі добачують поезію, але здається, що трохи більше порядку й систематики ще не вбилиб тої нашої цвинтарної поезії... Про відстрашуючі своїм виглядом хрести-памятники по наших цвинтарях, що є просто наругою не тільки з мистецтва, але взагалі з якоїнебудь краси й естетики, вже й не говоримо. А наші церкви і цвинтарі є, можна сказати, самотніми закутками, в яких зберігаються триваліші сліди нашого мистецтва, нашої культури!

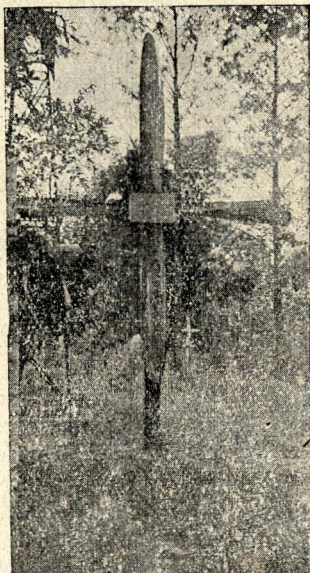
Із завдань нашого Товариства.

Переходячи до конкретних завдань нашого Товариства, зазначу, що вони намічені подрібно в нашій статуті, який дає нам змогу широкої, можна сказати, всесторонньої діяльності в напрямі охорони наших воєнних могил. Коби ми тільки схотіли і змогли виконати все те, що передбачено в статуті нашого Товариства!

В нинішньому короткому рефераті годі мені вичерпати тему. Скажу тільки загально, що ми — як централія — в першу чергу обов'язані дати ініціативу цілому краю, добру раду-пораду чи інформацію всім, що до нас звернуться, а передовсім розвести в цій справі якнайінтензивнішу пропаганду в пресі і шляхом окремих публікацій: брошур, відозв, летючок, евентуально і спеціального органу, а також живим словом. Розуміється, на випадок перешкод чи зло-

вживань льокальних органів влади, без яких мабуть не обійдеться, ми будемо обов'язані інтервеніювати у відповідних вищих інстанціях.

Щодо нашої праці у Львові, то через свою львівську філію, яка мусить оснуватися якнайскорше, мусимо дати добрий приклад усім нашим містам і селам і впорядкувати вже раз як слід могили наших борців на обох львівських



11. Гріб українських летунів у Краснім к. Львова.

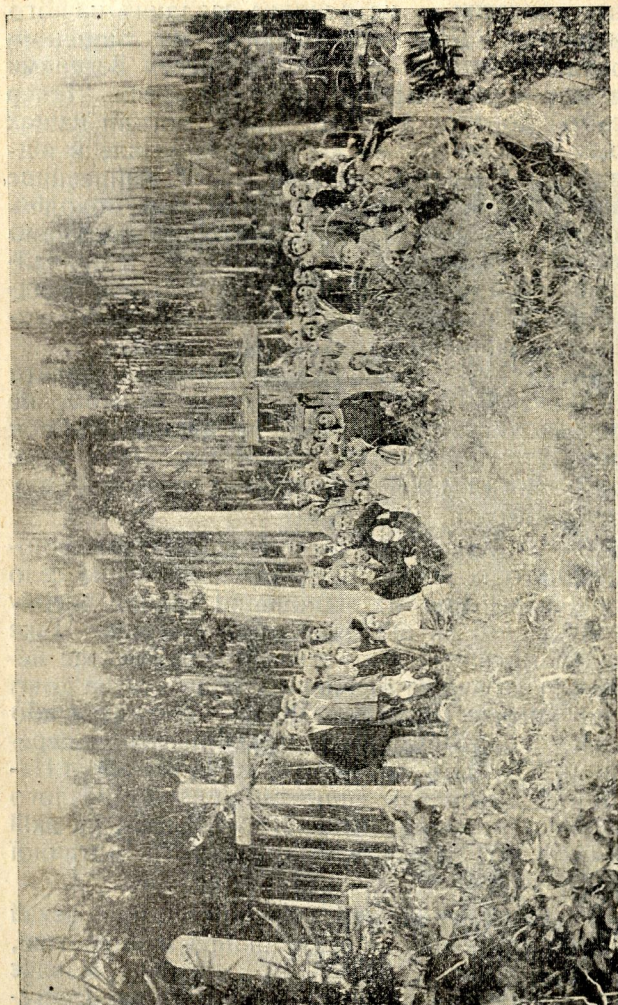
цвинтарях та виготовити їх точний спис. Мусимо в найкоротшому часі довести до того, щоб на всіх могилах українських жертв війни на Личаківським і на Янівським цвинтарі станули тревалі пам'ятники-хрести з тревалими написами, а по середині тих обох наших цвинтарів — відповідні більші пам'ятники з відповідним написом. Того вимагає не тільки проста вдячність для пам'яті погибших, того вимагає наша національна честь! Інакше не маємо права звертатися з покликами й наказами до нашої про-

вінції, як сами не виконали у себе дома того, що повинні були зробити вже давно.

Ще на одну обставину слід нам звернути увагу. Ми не перевели статистики наших втрат в людськiм матеріалі ні у світовій війні, ні у визвольній. Донині не знаємо навіть у приближенні, скільки найбільших, найцінніших жертв, на які нація може спромогтися, жертв людського життя, зложили ми на вівтарі Батьківщини для ідеї нашого визволення в рр. 1914 до 1920. Нині вже запізно і неможливо обчислити точно весь безмір наших людських втрат з того великого часу. Але якби акція нашого Товариства увінчалася хоч частинним успіхом, якби тільки одна пята чи навіть одна десята наших громад виконала свій обов'язок вдячності супроти своїх погибших братів, то ми моглиб уже дійти до приблизної цифри наших людських жертв у тих пам'ятних роках. А така статистика має теж своє значіння — на нині й на будуче і її може зробити тільки наша централія.

Дуже вдячне поле до ділання матимуть наші філії по містах і селах. Тепер буде у нас уже відповідальний орган, що матиме не тільки право, але й обов'язок, поминувши всяку іншу діяльність, передбачену статутом, улаштовувати щороку свята-поминки на могилах Маківки, в Семиківцях і ін. Де знайдеться гурт тямучих громадян, там філія, не переступаючи постанов статуту, може легко стати з часом завязком повітового музею, якого завдання в нинішню пору не тільки дуже гарне, але й дуже вдячне. Не тут місце про це розписуватися, але хіба ясно кожному з нас, яку роль відігралиб у нас такі музеї. А ще нині можна зберегти від заглади неодну цінну річ на нашій землі (старі пам'яткові хрести, стара народня ноша, старовинна глиняна посуда й інші предмети, старовинна зброя, старі книжки то-що). Такі льокальні музеї є всюди на заході і їх місія справді величезна. Крім того наші філії моглиб зайнятися, попри реєстрацію могил і пам'ятників поляглих у своїм окрузі, також реєстрацією всіх

інших пам'яток української культури й побуту
і згодом приступити до видання історії свого



12. На Маківці. В 10-ліття виступу У. С. С. 1914—1924.

села, округа чи повіту з особливим узгляднен-
ням мистецьких пам'яток даного кута. Не треба
й казати, що вага таких льокальних публікацій

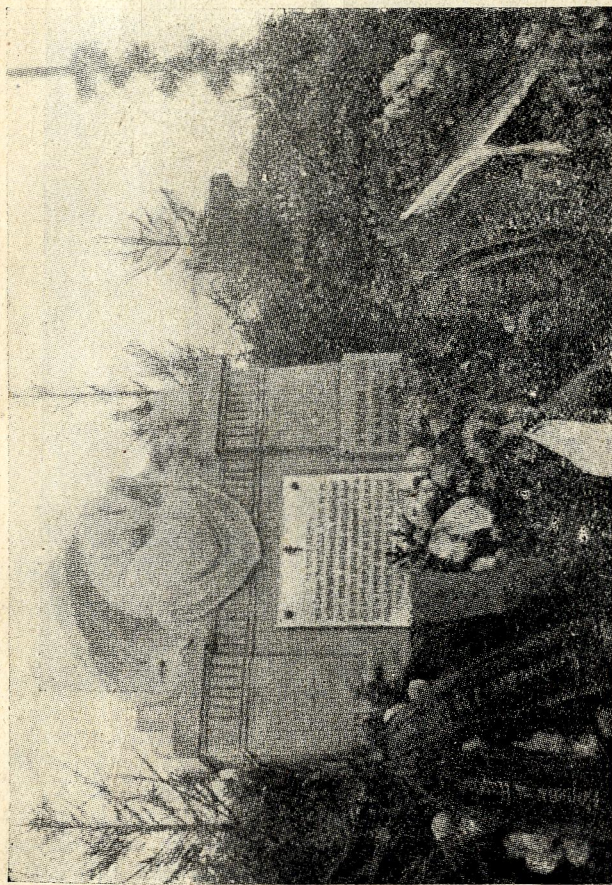
для національного і громадянського виховання просто неоцінена.

Упорядкування й охорона могил українських поляглих — це основне завдання нашого Товариства. Досі вдоволялися ми щорічним упорядкуванням тих могил перед Зеленими Святами — під постійні пригадки преси. Тепер мусимо довести до того, щоб могили наших борців були не тільки впорядковані, але й відповідно збережені, утрєвалєні. А найпевніше і найкраще збережемо їх для грядучих поколінь тоді, коли на могилах народніх героїв здвигнемо памятники з трєвалого матеріялу, а принайменше уфундуємо на них камінні плити з відповідним написом. На це може здобутися кожна, навіть найменша, найбідніша громада. Бо — на мою думку — наші громади повинні ставити такі памятники чи плити власним коштом, не відкликаючись по жертви до загалу. Виймок може бути допущений тільки там, де є дуже багато могил і де це булоб на одну громаду понад силу.

Шож до увіковічнення памяти поляглих односельчан, то порадно було би, щоб кожне село висипало в себе на відповідній площі високу могилу і щоб на ній будувало памятник. Таке сипання могили всіми членами громади має неабияке виховуюче значіння і лишиться на довгі часи в памяти громадян. Де це неможливе або звязане з надто великими труднощами чи перепонами, там слід уфундувати в церкві або в Народнім Домі принайменше таблицю з трєвалого матеріялу (мармору, каменя або заліза), на якій булиб вириті імена всіх поляглих з дотичної місцевости.

Про памятники треба сказати одно: нехай вони будуть навіть найскромніші і найпростіші, але нехай нікого не разять, нехай промовляє з них вроджена нашому народові краса й естетичний смак. Це хіба заслужили собі у нас наші незабутні борці! При тому слід нам уважати, щоб написи на памятниках були в чистій літературній мові і щоб у них було конче зазначено, що погибші — сини українського народу,

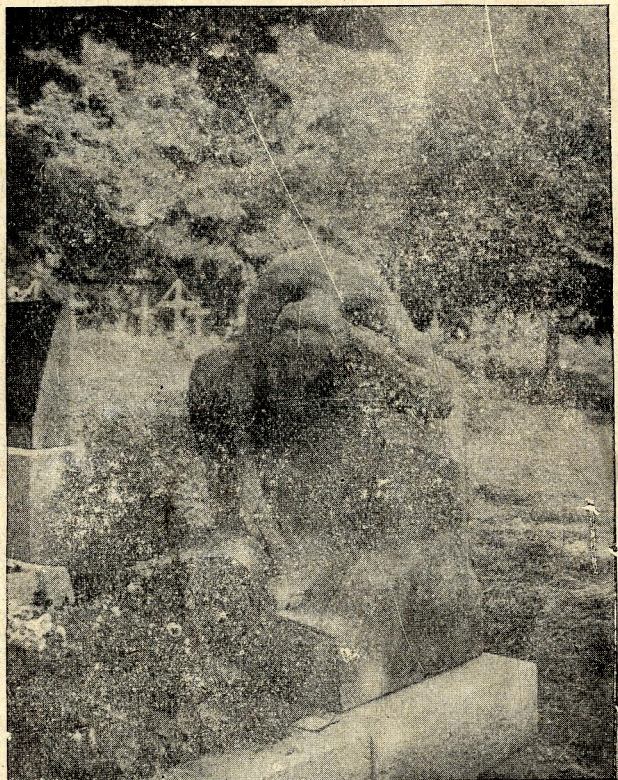
що згинули за Україну. Слова : Україна, український мають свою вагу особливо в нинішніх часах і цього не треба ближче пояснювати.



13. Спільний пам'ятник 154 Синам Української Землі на кладовищі в Берні, Ч. С. Р.
Відслонений 1. листопада 1923 р.

Наш моральний обов'язок.

Окремо хотів би я звернути увагу на те, що наше Товариство матиме моральний обов'язок зацікавитися й могилами тих українців, що

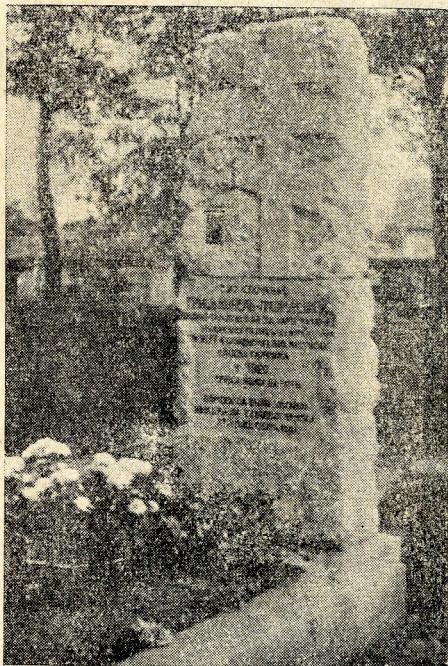


14. Памятник на могилі студента-гірника М. Шемердяка в Пшібрамі, Ч. С. Р.

Проектував і виконав Михайло Бринський.

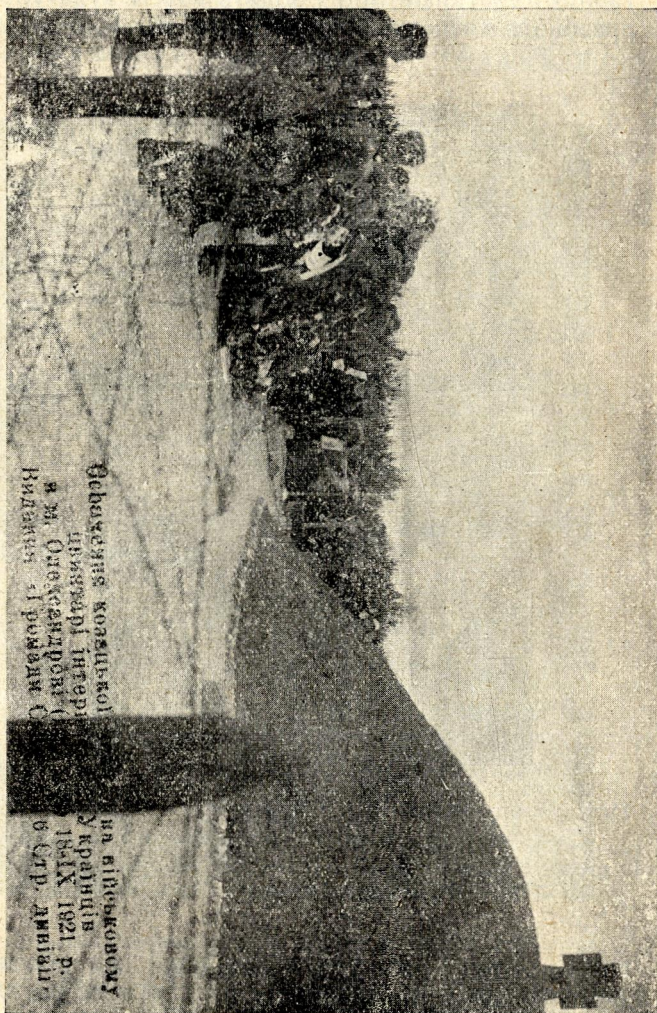
померли на чужині, зокрема в центральній Європі, хоч це по статуту не входить в обсяг нашої діяльності. Наші стрільці-скитальці здвигнули зі своїх скромних засобів для своїх по-

мерших товаришів по різних місцевостях Чехословаччини (таксамо, як вояки армії УНР. по різних місцевостях корінної Польщі) кілька справді гарних пам'ятників, що роблять зовсім культурне вражіння. Але в такій прим. Австрії померли в часі



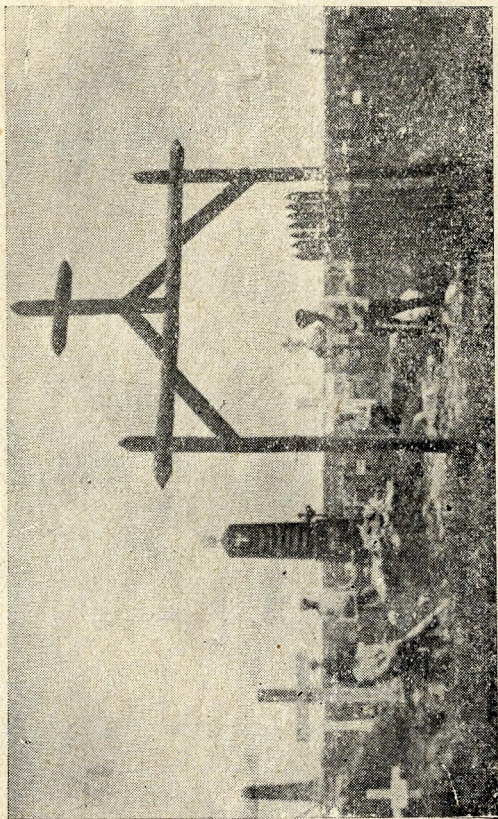
15. Пам'ятник на могилі гарматчика І. хирівської батареї
Грицька Кобель - Ходоровського,
родом з Крукенич, поставлений товаришами зброї
в Крайовім Градці, Ч С. Р.

війни десятки тисяч наших людей по різних таборах і небаком не стане й сліду з їх могил, якщо ніхто цією справою не зацікавиться. Ось величезний цвинтар у Гмінді, на якому є похованих 36.000 виселенців та інтернованих, очевидно, переважно наших людей (були там ще й словінці і чорногорці), мають небаком переро-



16. Могила інтернових приліпців в Олександрові.

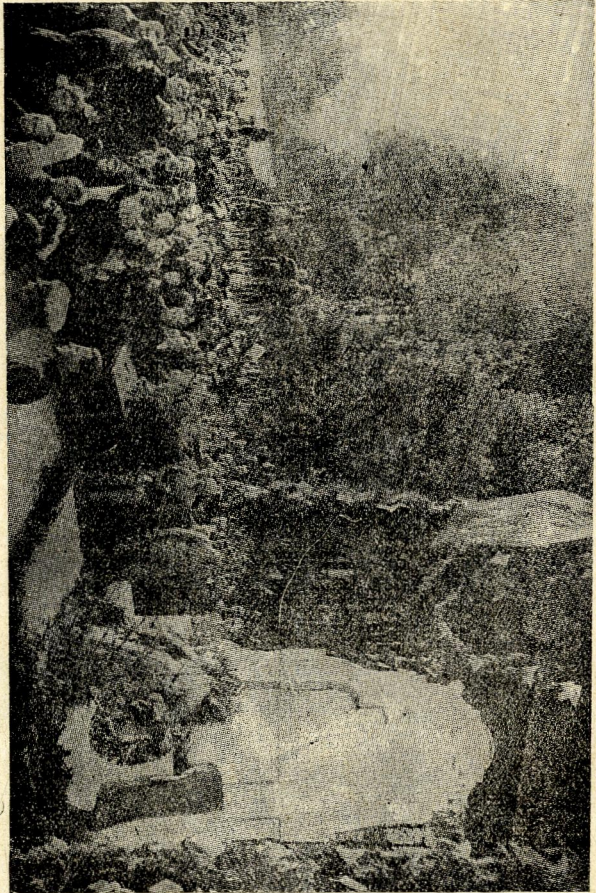
бити на парк, бо минає вже десять літ, як там поховано останніх небіщиків. Як гарно було би, якби на відповіднім місці того парку поставлено відповідний пам'ятник, що нагадував би кожному ту Голгофту нашого народу, що її



17. Гроби інтернованих придніпрянців у Щипюрні.

він перейшов за дротами Гмінду! А те саме треба сказати і про інші табори мук і сліз, в яких каралися ще так недавно тисячами наші люди, наші виселенці, втікачі, інтерновані і конфіновані: Хоцьєнь (Чехія), Вольфберг. Оберголябрун, Гредінг і Талєргоф (Австрія).

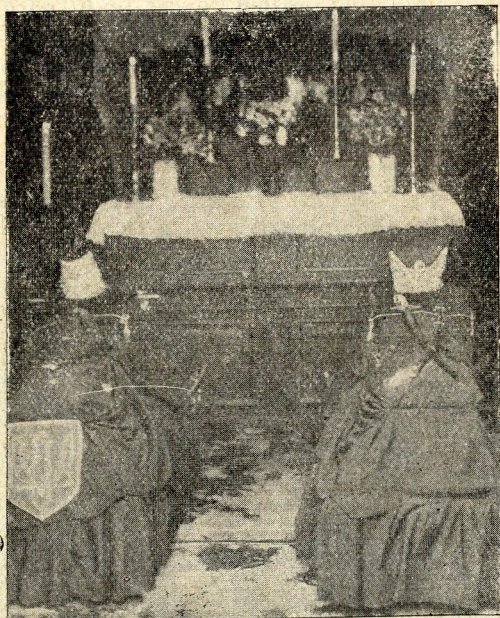
По всіх тих і інших місцевостях померли сотки й тисячі наших неповинних людей, а нині їх могили зрівнані з землею і якимось ніхто не по-



18. Святочне відсодження пам'ятника в честь померлих Стрільців У. Г. А.
в Нім. Яблінім, Ч. С. Р., в листопаді 1921 р.
Пам'ятник 6 м. вис., 4 м. довг. і $2\frac{1}{2}$ м. шир. Проектував і різьбив М. Бринський.

думає про відповідне утрєвалення наших мук і страждань на тих місцях. Навіть окремий „Комітет Талергофців“ не спромігся на якийсь пам'ятник там, де в страшних злиднях і муках ско-

нали майже дві тисячі наших людей*). Через віденську гр.-кат. парохію моглиб ми безпереч-



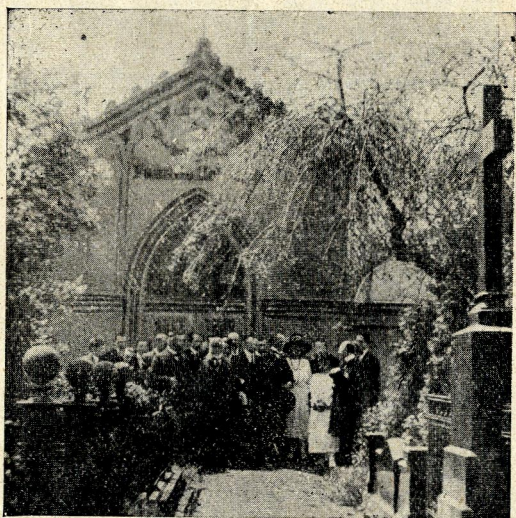
19. Домовини полк. Вітовського і чет. Чучмана в каплиці.

но в цій справі дещо зробити. — Таксамо повинні ми вже раз зробити лад з домовинами пок. Вітовського і Чучмана в Берліні.

*) Отже в таборі виселенців у Гмінді померло більше як вдсятеро стільки наших людей, що в таборі інтернованих у Талергофі!

Закінчення.

Я сказав уже вище, що статут нашого Товариства дає нам широкі можливості праці, до якої повинен забратися весь наш загаль. Не ждати нам на нікого, бо ніхто за нас тої роботи не зробить! Все досі занедбане повинні ми направити, надолужити! І навчимося вже раз



20. Берлінська українська кольонія перед каплицею, в якій лежать домовини полк. Вітовського і чет. Чучмана.

не шукати за оправдуваннями, не звалювати всієї вини за несповнення свого обов'язку² на інших, на перепони чи заборони влади. Нема таких перепон, яких свідомий нарід не міг би побороти, тимбільше в такій справі, як опіка над могилами поляглих, що є признаним правом і навіть обов'язком кожного народу всюди в світі! Німці й інші народи на заході упорядкували в себе з власного почину могили всіх своїх бувших ворогів; того ми від своїх сусідів не хочемо і не вимагаємо. Тим більший отже

наш обов'язок супроти своїх поляглих борців і їх світлої пам'яті.

Колиж виконаємо наш святий обов'язок, коли впорядкуємо як слід наші військові могили, коли весь наш край покриється тривалими пам'ятниками і пам'ятковими таблицями в честь борців за волю України, — то ми зробили велике діло.

(Сконфісовано 22 рядки!)

З М І С Т.

	Стор.
Що зроблено у нас досі	3
У сусідів і в чужинців	10
Значіння пам'ятників полеглим	13
Із завдань нашого Товариства	16
Наш моральний обов'язок	22
Закінчення	28

—:—

Кліші чч.: 1—2, 4—7, 9—12, 15—17, 19—20 і заставки
визичені нам ласкаво Видавництвом „Червона Калина“.
Кліші чч.: 3, 8, 14 визичені Видавництвом „Світ“.

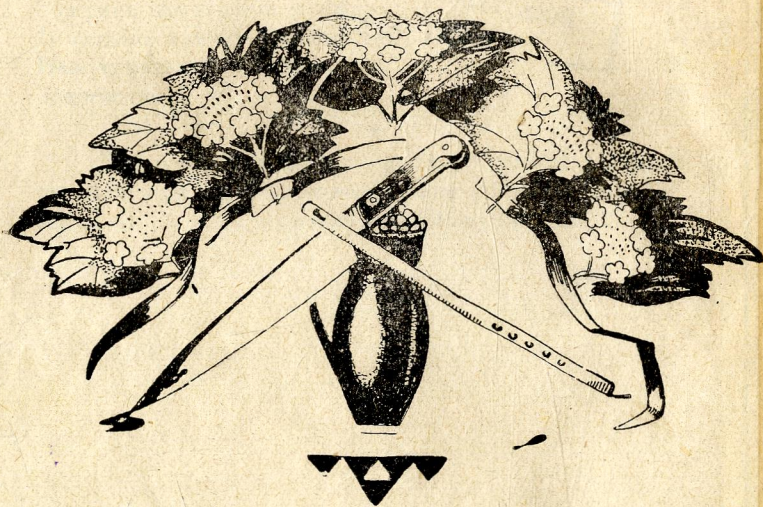
Львів. Бібліотека
А. У. Г. Р.

(60x)

O, 90 (1986)

P/1

4435



РА

4435

І. Німчук

Культ поляглих героїв.